

İran İslam Cumhuriyetinin Hükümet Sistemi

Governmental System The Islamic Republic Of Iran

Nematollah (Erdal) A. FANID¹

Öz

Anayasal demokrasi açısından 1979 devriminden sonra bazı değişimler gerçekleşmiştir. Pehlevi monarşisindeki krala ait yetkiler devrimden sonra İslam Cumhuriyetinde Lidere (Vilayet-i Fakih) devredildi. Anayasada Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak tanınsa da görev ve yetkilerine esasen, Lider gerçek anlamda bu organın başında yer almakta ve kuvvetlerin yürütmeye birleşmesi otoriter sisteme, bir başka deyişle, teokrasi monarşisine yol açmıştır. İslam Cumhuriyetinde temsili rejimin belirgin unsuru olan yasama meclisinin ortadan kaldırılmasına gerek duyulmamıştır. Fakat yasama meclisi, tamamen yürütmeye ve onun başında olan Lidere bağlı olmaktadır. Anayasasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı bazı kurumların varlığı, aslında Liderin (Vilayet-i Fakih) iktidarını güçlendirerek, otoriter sistemi meşrulaştırmaktadır. İran hem sosyo-ekonomik eşitsizlikler hem de, yakın tarihinde yaşadığı krallık monarşisi deneyimleriyle yaşayan bir ülkedir. Başkanlık sistemi böyle bir ülkeye pek uygun değildir. Parlamenter sistemler başkanlık sistemine oranla daha uzlaşmacı ve koalisyonlara açık bir yapıya sahiptir.

Anahtar Sözcükler: *İran, hükümet sistemi, İslam Cumhuriyeti, Anayasa, Başkanlık Sistemi*

Abstract

Following the revolution no substantial change was achieved from the standpoint of constitutional democracy. During the monarchy, authorities of the Shah were transferred to the leader of Islamic Republic (Vilayet-i Fakih). Although the President was recognised as the head of the executive body in constitution, in reality, the Islamic Leader has the ruling power covering legislative and judicial ones as well. This has resulted in a dictatorship, in other words, in teocratic monarchy accordingly. It was not regarded as a necessity to dissolve the parliament, which is a fundamental prerequisite of democratic representative regime, however, the parliament seems to be attached to the executive body which is the Islamic leader. The existence of certain institutions regarding the principle of separation of the powers in constitution seems to be legitimised the prevailing dictatorship. Iran is confronting major socio-economic inequalities, deep diversification and ethnic separatist movements by the effect of monarchy and internal armed conflict she has experienced in recent years. As a conclusion it is argued that presidential system is not suitable for a country like Iran, since parliamentary systems supposed to be more open structure for reconciliation and coalitions.

Keywords: *Iran, Governmental system, Islamic Republic, Constitution, Presidential System*

¹ Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, erdal.a.fanid@gmail.com

1. GİRİŞ

1979 ihtilaliyle ortaya çıkan İslam Cumhuriyeti ülke sınırlarını aşarak, başta Türkiye olmak üzere tüm bölgeyi etkilemiştir. İslam Cumhuriyetinin temel unsurlarından bir olan hükümet sisteminin incelenmesinin bu açıdan Türkiye için yararlı olacağı kanaatindeyiz. Araştırmamızda İslam Cumhuriyetini farklı bir perspektiften ele alarak, yeni bir analizle sonuca varmaya çalışacağız.

"İslam Cumhuriyeti"nin bir devlet sistemi olarak, gerek siyaset bilimi literatüründe, gerekse kamu hukukunda tam anlamıyla yeni bir olgu olduğunu kanaatinde değiliz. İran İslam Cumhuriyetinin benimsemiş olduğu hükümet sistemini anlayabilmek için İran'da anayasallaşma sürecini birinci bölümde incelenip tartışılmıştır.

İkinci bölümde, İran İslam Cumhuriyetinin Anayasasında yasama ve yürütme organlarının düzenlenmesi hakkında bahsedildikten sonra, yasama ve yürütme organlarının yapısı, işleyişi ve bu işleyişe yönelik eleştiriler çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, hükümet sistemlerinin temel unsurlarını inceleyerek, İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemini açıklamaya çalışacağız.

Sistemin tanımlanmasında hukuki unsurları kullanmak zorunluluğu varsa da, devlet sistemi realite olarak hukuki olduğu kadar siyasi, iktisadi ve sosyal bir görüntüye sahiptir. Bu nedenle araştırmamızda konu esas olarak anayasal ve hukuki çerçevede ele alınacak ise de, yer yer siyasal yaklaşım da bulacaktır.

1.1. İran'daki Anayasal Hareketlere Kısa Bir Bakış

İran'da anayasa hareketi iki devrimin 1905 ve 1979 devrimlerinin gerçekleştiği tarihi süreçte incelenmelidir. 20. Yy'ın başlarındaki dünya gelişmelerinin dışında kalmamak için mutlak otoriteye sahip olan Kâcâr Krallığı bazı reformları gerçekleştirdi (Kirmani, 1982:254-324). Fakat, Meşrutiyet devrimi, sistemden doğan tikanıkların açılmasından ziyade, İran'ın ekonomisine ve toprak bütünlüğüne müdahale eden, İngiltere ve Rusya gibi devletlere karşı İran aydınlarının, din adamlarının ve tüccarlarının tepkisi olarak ortaya çıkmıştır (Wraight, 2001:365).

Batıya yaptığı ziyaretlerinde, oradaki değişmelerin etkisinde kalmış olan Kâcâr Krallığının ikinci Şahı Nasıreddin Şah, devlet sistemindeki reformlar doğrultusunda "Devlet İstişare Meclis"ini kurmuştur. Üyeleri tamamen kraliyet ailesinden oluşan bu dikkatini gelişmiş ülkelere doğru çekmiştir. Ayrıca ülkenin her tarafında ortaya çıkan itirazlar da bilinçlenmeyi göstermekteydi (Ademiyet, 1976:3-4).

Nasıreddin Şahın öldürülmesinden sonra (1313-H.K) devletin baskıcı siyaseti aydınları istibdat aleyhine olan mücadelede daha da şiddetlendirdi. Gelecekte büyük değişimlere neden olacak bu

gizli cemiyetlerin ortaya çıkması aydınların bu siyasete karşı olan tepkisini göstermekteydi (Kirmani, 1982:254-324).

Din âlimlerinin protesto için Başkentin yakınlarındaki Abdül Azim ziyaretgâhına toplu bir biçimde muhacereti (1324 - H. K) ve başkente başarıyla dönüşleri halkın ayaklanmasını daha da güçlendirdi. Ülkenin çeşitli şehirlerindeki esnafın muhacirler lehine olan desteği ve diğer taraftan Britanya Büyük Elçiliğindeki halkın grevi Muzaffereddin Şah² "İstişare Meclisini" kurmaya zorladı. Bu meclis şehzadeler, âlimler, soylular, feodaller ve tacirlerden oluşmuştu. Meclisin görevi reformlarla ilgili kendi görüşlerini hükümetin başında bulunan Başbakan aracılığıyla Padişaha iletmektir (Kirmani, 1982:254).

Bu meclis istişare niteliğinde olduğundan ve padişahın otoritesine hiçbir sınır tanımadığından halk tarafından kabul olunmadı ve itirazlar devam etti. Sonunda Şah istişare meclisi ile ilgili fermanla "İslami İstişare Meclisinin" temsilcilerinin halk oy ile seçilmesine emir verilmiştir (Kirmani, 1982:258). İran'ın Azerbaycan Vilayetindeki yönetim, Meşrutiyet Fermanının bu Vilayette yürürlüğe girmiştir. Bu olaydan sonra Tebriz'de bir cemiyet kurulur. "Encümen-i Milli-i Tebriz"³in görevi Meclis seçimleri için hazırlık yapmaktır. Fakat bu cemiyet yetkilerini aşarak, kısa bir sürede G. Azerbaycan'da yönetimi ele geçirir.

Aynı yılın 18 Şaban'ında "Milli İstişare Meclisi" Muzaffereddin Şah tarafından bir törenle açıldı. Ne yazık ki, Muzaffereddin Şahın ölümünden sonra müstebit oğlu Muhammet Ali Şah onun yerine geçer ve saltanatının ilk günlerinde meşrutiyete karşı düşmanlığını saklı tutmaz. Meşrutiyet devrimini ortadan kaldırma amacıyla, Milli Meclis top ateşine tutma fermanını verir. Bu olaydan sonra meşrutiyet rejimi fesih ilan olunur ve böylece "Küçük İstibdat" (istibdat-i seğir) devri başlar (Kesrevi, 1970:621). "Özgürlükçülerin"³ karşı koymasıyla Muhammet Ali Şah Rusya Büyük Elçiliğine sığınır ve böylece Milli Meclis tarafından saltanattan azlolunur. (1327-H. K)

İran'da ilk anayasa 1896'da (1906) çıkmıştı. 51 maddeden oluşan bu anayasa yalnız meclis oluşum ve milletvekillerinin görev ve yetkileri hakkındaydı. Bunun için meclis tarafından yeterli bulunmayıp milletvekillerinden oluşan bir komisyon anayasa mütemmimini hazırlaması konusunda işe başlar. Bu komisyon Belçika, Fransa ve Balkan ülkelerinin anayasalarından esinlenerek 7 ay içerisinde anayasa mütemmimini hazırlayıp meclise sunar (Kesrevi, 1970:224).

1327 H. K (29 Şaban) Muhammet Ali Şah meşrutiyetçilerin baskısı altında yeni anayasayı kabul etti. Böylece İran meşrutiyeti 158 anayasa maddesiyle resmen gerçekleşti.

² 1313 h.k 'de Nasıreddin Şah öldürüldükten sonra Velihaht Muzaffereddin Şah onun yerine geçmiştir.

³ Özgürlükçü terimi dönemin monarşisine karşı devrimcilerinin tümüne verilen bir addır.

Bir asırlık bir anayasa tecrübesine sahip olan İran, ilk anayasasını 1896'da (1906) elde etti. Bu anayasa ile kral devleti sona ermedi, belki meşrutiyet esasında kanunla sınırlandı. 1906 Anayasası 5 Fasıldan (Kısım) ve 51 maddeden ibaret idi.

Meşrutiyet anayasası çıktığı tarihten itibaren birçok değişikliğe uğramıştı. İlk değişikli 1925'de Kâcâr krallığının sona ermesi ve Pehlevi krallığının ilanı ile gerçekleşti. 1925'de ordudan bir subay Rıza Han adında, Türk kökenli Kâcâr⁴ Krallığına bir darbeye son vererek, kendini Pehlevi (Salehpur, 1991:263), Hanedanın ilk Şahı ilan eder. Rıza Şah, 1931'de Anayasanın 81. ve 82. maddelerindeki yargı bağımsızlığını kaldırır (Waright, 2001:365). 1949'da Rıza Hanın oğlu Muhammed Rıza Şah, kendi yetkilerinin çoğaltması amacıyla anayasa değişikliğini gerçekleştirir. Nihayet Anayasadaki sonuncu değişiklik 1967'de, kraliçenin (Şah Banu) saltanat varisi kabulü şeklinde gerçekleşir.

2. İRAN ANAYASASINDA YASAMA VE YÜRÜTME ORGANLARININ DÜZENLENMESİ

2.1. Yasama Organı

İran Anayasasına göre, yasama organı tek meclislidir. Yasam organı tek meclisli sistem esasında oluşsa da tek yapılı değildir. Yasama Organı "İslami Prensipler"e esasen iki unsurdan oluşur; Milletvekillerinden oluşan "İslami Konsey Meclisi" (Meclis-i Şura-i İslami) ve Koruyucu Konsey (Şura-i Nigahban). Anayasa'nın 93. maddesine göre, "Meclis, Koruyucu Konseysiz hiçbir meşruiyeti olamaz. Milletvekillerinin tutanaklarının onanması ile Koruyucu Konsey'in altı hukukçu üyensin seçilmesi bu kuralın istisnasıdır."⁵

2.1.1. İslami Konsey Meclisi (Parlamento)

İran İslam Cumhuriyetinin ilk Anayasasında (1979) Parlamento, "Milli Şura Meclisi" adıyla geçiyordu. 1989 Anayasa değişikliğinin 1. maddesine göre, "Anayasanın Başlangıç Bölümü, başlıklar ve maddelerde "Milli Şura Meclisi" adı "İslami Şura Meclisi" olarak değişmelidir

Hükümet sistemi ne olursa olsun, bütün temsili rejimlerde parlamentoların, kanun yapma hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme gibi üç temel fonksiyonu vardır. Yürütme organının göreve gelmesinin ve görevde kalmasının parlamentonun güvenine bağlı olmadığı başkanlık rejiminde bile, yasama organının, mesela meclis araştırması ve bütçeyi kabul yetkileri dolayısıyla yürütme organının belli ölçüde denetlediği söylenebilir (Hashemi, yıl 1999:125).

Genel olarak meclisin iki tür yetkisi vardır. Birincisi ve asıl görevi olan yasa yapma ve diğeri de hükümeti denetleme. Anayasanın 71. maddesine göre, "Meclis anayasada belirlenen sınırlar içinde her konuyla ilgili kanun koyabilir." Meclisin hükümeti denetlemesi ise Anayasanın 122. Maddesinde öngörülmüştür. Anayasanın 122. Maddesine göre, "Cumhurbaşkanı Anayasa ve yasaların ona verdiği

⁴ Kâcâr boyu 16. Yüzyılın başlarında (Safevi döneminde) Anadolu'dan İran'a göç etmişler.

⁵ Koruyucu Konsey oniki üyeden oluşur; altısı hukukçu ve diğeri altısı ise fakih adlanan ilahiyatçılardan oluşur.

görev ve yetkilerin sınırları dâhilinde, Millet'in, Liderin ve Meclisin karşısında sorumludur." Anayasanın 89. Maddesinde, meclisin hükümet üzerindeki denetiminin gerçekleştirilmesini sağlayan hukuki aracı yani gensoruyu öngörmüştür. Anayasanın 89. Maddesine göre, "Milletvekilleri gerekli gördükleri konularda Bakanlar Kuruluna veya bakanlardan herhangi birine gensoru yöneltebilir. Gen soru önergesinin işleme konulabilmesi en az on milletvekilinin imzası ile meclise sunulmasına bağlıdır. Milletvekillerinin 1/3 oyu ile Cumhurbaşkanının en geç bir ay içinde mecliste hazır olması ve sorular hakkında yeterli açıklamalar yapması gerekir. Cumhurbaşkanının açıklamalarından sonra milletvekilleri 2/3 güvenoyu vermezse bu durum 110. maddenin 10. Fıkrası esasında Lidere sunulur."

Meclisin görev ve yetkileri Anayasanın farklı bölümlerinde ve maddelerinde yer almıştır.

- Kanun yapmak (AY, m. 71) kanunları açıklama ve yorumlama (AY, m. 73)
- Bakanlar kurulunun yasa tasarılarını kabul yada reddetmek (AY, m. 74)
- Uluslar arası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak (AY, m. 77)
- Bütçe ve kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek (AY, m. 52)
- Ülkenin bütün işleri için araştırma ve soruşturma yapmak (AY, m. 76)
- Bakanlar kurulunu ve bakanları denetlemek (AY 89. m. 90)
- Meclisin içtüzüğünü çıkartmak veya değiştirmek (AY, m. 65/2)
- Referandum konusunda karar almak (AY, m. 59)
- 12 kişiden oluşan Yasalar Koruyucu Konseyinin 6 kişi hukukçu üyesini seçmek (AY, m. 91)
- 6 kişilikten oluşan Radyo- Televizyon Üst Kurulunun 2 kişisini seçmek (AY, m. 75)
- Anayasayı Değiştirme Konseyinin üyelerinden on kişiyi seçmek (AY, m. 77)

Anayasanın 26. maddesine göre, "Partiler, dernekler, siyasal ve sınıfsal kuruluşlar, İslami kuruluşlar veya tanınmış dini azınlıklar bağımsızlık, hürriyet, milli birlik, İslami ölçüler ilkelerini ve İslam Cumhuriyeti esaslarını ihlal etmedikçe serbesttirler. Hiç kimsenin bunlara katılması engellenemez ve kimse bunlardan birine katılmaya zorlanamaz." Fakat devrimin ilk günlerinde itibaren bütün parti ve siyasal gruplar ülke bütünlüğü ve İslam'a karşı gerekçesiyle kapatıldı. Parti adına siyasal çalışmalar olmadığı için Mecliste de parti adına parlamento grupları yoktur.

2.1.2. Koruyucu Konsey (Şura-i Nigahban)

Koruyucu konsey, Parlamentonun terkip hissesindedir. ⁶. Koruyucu Konsey ikili bir yapıdan oluşmaktadır. Anayasa'nın 90. maddesine göre, Koruyucu Konsey aşağıda belirtilen biçimde oluşur; güncel sorunların ve çağın gereksinimlerinin bilincinde olan adaletli fakihlerden altı kişi Lider tarafından atanır. Hukukun çeşitli alanlarından olup, Divan-i Aliye Keşvar (Yargıtay Başkanı) tarafından Meclise sunulan Müslüman hukukçular arasından ve Meclisi oyuyla seçilecek altı hukukçu.

Koruyucu Konseyin görevleri üç esastan oluşmaktadır;

---

⁶ Anayasa md. 93 "Meclis, Koruyucu Konseysiz hiçbir meşruiyeti olamaz. Milletvekillerinin tutanaklarının onanması ile Koruyucu Konsey'in altı hukukçu üyesini seçilmesi bu kuralın istisnasıdır

- Kanun ve Hükümet Kararnemelerin Anayasaya Uygunluk Denetimi
- Anayasayı Yorumlama Yetkisi
- Seçimlerin Denetimi İle Birlikte Referandum Yetkisi

2.1.3. Düzenin Yararını Teşhis Kurulu (Mecma-i Teşhis-i Maslahat)

Meclisi ile Koruyucu Konsey arasındaki ihtilafların nihai çözüm merciidir. Adı geçen Kurul, 1989 tarihindeki Anayasa değişikliğinden sonra bir hukuki kurum olarak Anayasanın 112. maddesinde yer aldı. Anayasanın 112. maddesine göre, "İslami Şura Meclisinin çıkarttığı kanunlar, Koruyucu konsey tarafından Anayasa veya Şeriata uygun olmadığı takdirde Meclise yeniden görüşülmek üzere iade edilir. Meclis kamu yararını gözeterek ilgili kanun veya kanunları değiştirmeden Koruyucu Konseye iade ederse ve Koruyucu Konseyin onayını alamazsa ilgili kanunlar Düzenin Yararını Teşhis Kurulu'nun onayına sunulur. Son çözüm mercii olarak bu Kurul, Liderin talebi üzere toplanır. Bu kurulun asıl ve yedek üyeleri Lider tarafından atanır. Anayasaya göre (m. 93) Düzenin Yararını Teşhis Kurulu, İslami Şura Meclisi ve Koruyucu Konsey gibi Yasama Organın Esas kuruluşlarından biri sayılmaz. Zira Meclis ve Koruyucu Konsey arasında uyum olduğu sürece bu Kurula gerek duyulmayacaktır.

2.2. Yürütme Organı

Geleneksel olarak yürütme organı tek yapılı (unitaire) yürütme, ortaklaşa (collegiale) yürütme, ikili (dualist)yürütme olarak üç şekildedir (Teziç, 1998:351). İran İslam Cumhuriyeti iki başlı bir yürütme organını benimsemiştir. Anayasanın 60. maddesine göre, "Yürütme yetkisi, doğrudan doğruya liderlik kurumuna (Vilayet-i Fakih) bırakılmış hususlar dışında, Cumhurbaşkanı ve Bakanlara aittir." Anayasaya göre (134.m) Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunun başkanıdır.

Cumhurbaşkanı Meclis karşısında Bakanlar kurulunun faaliyetinden sorumludur. Bu esasta lider devlet başkanı, Cumhurbaşkanı ise devlet başkanı ile Meclis arasında bağlantıyı kuran bakanlar kurulunun başkanıdır. Liderin devlet başkanlığı Anayasa'nın 13. maddesinde de belirtilmiştir. Bu maddeye göre, "Liderden sonra Cumhurbaşkanı ülkenin en yüksek resmi makamıdır."

2.2.1. Liderlik Kurumu (Vilayet-i Fakih)

Şii fıkına göre, siyasi liderlik peygamberden imamlara⁷ ve onlardan da fakihlere intikal etmiştir. Bunun için meşru otorite yalnızca fakihlere aittir. Günümüz İran'da yönetimin esasını oluşturan Vilayet-i Fakih kavramı, yüzyılları içeren bir süreç içerisinde gelişmiştir. İran İslam Cumhuriyetinin geçmişteki örneklerden ayrıt eden temel özellik, siyasal sistemde son söz sahibi olan kişi, Vilayet-i Fakih'tir. Liderlik Kurumu, İran İslam Cumhuriyetinin teokratik niteliğini sağlamakta önemli bir yapıdır.

---

⁷ İmamlar: ilki Hz. Ali olmak üzere aynı soydan gelen 12 doğaüstü şahsiyet. Allah'ın nişaneleri kabul edilen bu şahısların, takva, bilgi ve masumiyetleri Allah'ın müminlere yansıtıkları söylenir.

Anayasada Lider (Vilayet-i Fakih) ve yetkileri için toplam yirmi iki madde bulunmaktadır. İran Anayasasında, Lider devlet başkanı olarak üstün güce sahiptir. Liderin (Veli Fakih) görev ve yetkileri üç başlık altında özetlenebilir:

- I. Üç erk, yani yasama, yürütme ve yargı organları ile ilgili yetkileri
- II. Liderliğe bağlı kurumlar üzerindeki yetkiler
- III. Ordu ve Milli Güvenlikle ilgili yetkiler.

Liderin Yasama Organındaki yetkisi, Koruyucu Konsey aracılığıyla gerçekleşmektedir. Liderin Yasama Organıyla ilgili Anayasal konumu, Cumhuriyet rejimi ilkeleriyle tamamen ters düşmektedir. İran rejiminin, İslam ve Cumhuriyeti bağdaşmaktadır. Cumhuriyet rejimindeki Yasama organı siyasal temsil sistemi şeklinde tecelli etmektedir. Bunun bariz örneği Fransız ve Amerikan devrimleridir. M. A Ağaoğlu'ya göre: "Temsil sistemini benimseyen Amerikan ve Fransız devrimleri, demokrasiyi halkın doğrudan iktidarı olarak algıladıklarından ötürü, kurdukları rejimi cumhuriyet yada temsili yönetim şeklinde adlandırmayı yeğlemişlerdir." (Ağaoğulları, 1994:26). Oysa İran'daki Cumhuriyet rejiminde parlamento üyeleri, yani halkın temsilcileri, dolaylı olarak Lider (Vali Fakih) tarafından ve Koruyucu Konsey aracı ile seçilmiştir. Halk ise bu seçilmiş üyelerin içinden bir kısmına sadece tercihini belirtmiştir. Bunun için halkın bizzat yöneticilerin belirlenmesinde hiçbir rolü yoktur.

2.2.2. Cumhurbaşkanı

Anayasaya göre: " Liderden sonra Cumhurbaşkanı, ülkenin en yüksek resmi makamıdır..." (113. Madde) Cumhurbaşkanı sorumluluğu ona verilen yetkileri aşmaktadır. Başka bir deyişle Liderden sonra Cumhurbaşkanı ülkenin en yüksek resmi makamı olduğu halde, kendisine verilen yetkilerin dışındaki görevlerden de sorumludur. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı, Anayasayı yürütmekle sorumluyken, Anayasaya aykırı yasalara karşı Düzenin Yararını Teşhis Kurulu uygulamakla son noktayı koymaktadır. Bu durumda Cumhurbaşkanlığına verilen sorumluluk ve Anayasa üstünlüğü ilkesi söz konusu değildir. Anayasanın 113. Maddesine göre: "Anayasayı yürütme, üç organın ilişkilerini düzenleme yürütme organına başkanlık, Lidere bağlı konuların dışında Cumhurbaşkanının uhdesindedir..." Liderin üç organla ilgili yetkileri konusunda yukarıda da bahsedilmiştir. Lider ülkenin en yüksek resmi makamı (Anayasa, m. 113) ve üç organın deneticisidir. (Anayasa, m. 57) Cumhurbaşkanının Lideri denetleme yetkisi olmadığından Anayasayı yürütmesi de söz konusu olamaz (Hashemi, 1999:335).

3. HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN TEMEL UNSURLARI VE İRAN İSLAM CUMHURİYETİNİN HÜKÜMET SİSTEMİ

3.1. Parlamenter Hükümet Sistemleri (Kuvvetlerin İşbirliği)

Parlamenter sistemde kuvvetler ayrılığı işlevsel açıdandır. Bu sistemde yasama ve yürütmenin meşruluk kaynağı aynıdır. Bunun için parlamenter rejime nispi kuvvetler ayrılığı da denilmektedir. Devlet başkanına, hükümet veya parlamentodan birine ağırlık verilmesi, uygulamada değişik parlamenter sistemlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu da sistemin uygulandığı ülkenin gelenekleri, siyasal,

toplumsal ve ekonomik yapısı ile yakından ilgilidir (Gözübüyük, 2000:31). Buna rağmen genel olarak parlamenter rejimi diğer anayasal hükümet biçimlerinden ayıran iki temel unsur var:

3.1.1. Yürütmenin Yasamadan Doğması: Bir başka deyişle kuvvetlerin kaynağında birlik parlamenter sistemin tanımlayıcı kriteri olarak başkanlık sisteminden ayıran bir özelliktir. Şunu da hatırlatmak gerekir ki, meclis hükümet sistemini parlamenter sisteminden ayıran unsur yürütmenin tamamen yasamaya bağlı olması ve yürütme erkinin yasamanın bir idari görevlisi olmasıdır. Parlamenter sistemde hükümet hukuksal bir kişiliğe sahiptir. Hükümetin hukuksal kimliği parlamentodan ayrı ve özerktir (Turhan, 1989:55). Bu noktada meclis hükümetiyle parlamenter rejim arasındaki belirgin fark ortaya çıkacaktır.

3.1. 2. Yürütmenin Yasamaya Karşı Sorumluluğu: Yasama ve yürütme güçlerinin yumuşak ve dengeliği ayrılığı olarak hükümet denetleyen bir unsurdur (Özbudun, 1998:301). Hükümetin siyasal meşruluğunun parlamento çoğunluğuna bağlı olması için parlamentoda istikrarlı bir çoğunluğunun sağlanması gerekir. Bu çoğunluğun sağlanması için, bir partinin çoğunluğu olabilecek gibi, partiler koalisyonu da olabilir. Fakat parlamenter rejimin işleyebilmesi için partilerin türdeş ve disiplinli olması gerekir. Bunu için İngiliz modelinden esinlenen çok partili Avrupa Parlamenter rejimlerinden aynı sonuçları vermemiştir. Bu yüzden sık sık karşılaşılan hükümet istikrarsızlığını önleyebilmek için hükümetin siyasal sorumluluğunu ayrıntılı olarak düzenlemişlerdir (Özbudun, 1998:301).

İslam Cumhuriyetinin Anayasasına göre (m. 89) "Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulunu kurduktan sonra başkaca bir girişimde bulunmadan önce Meclisten güvenoyu almalıdır. Bakanlar Kurulunun çalışma döneminde de önemli sorunlarda ve ihtilafli konularda da Meclisten güvenoyu talebinde bulunabilir." Anayasada hükümetin Meclis tarafından denetlenmesi için Bakanlar Kuruluna veya bakanlardan her birine gensoru mekanizması da öngörülmüştür (89/1 m).

Görünüşte parlamenter rejimin temel şartı olan yürütmenin yasamanın güvenine dayanması, Anayasada Bakanlar Kurulunun Meclisin önünde siyasal sorumluluğu kabul etmesiyle gerçekleşmiştir. Fakat İslam Cumhuriyetinin Anayasasının klasik parlamenter rejimden ayrıldığı noktalar da açıktır. Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı (hükümet başkanı) ve Lider (devlet başkanı) parlamento tarafından değil halk tarafından seçilmektedir. (107. madde, 114. madde) Siyasal bakımdan sorumsuzluğu olan devlet başkanının (Lider), parlamenter rejimlerden farklı olarak yetkisiz değil, tam tersine anayasadaki uzun listeli yetkilerine baktığımızda karşı imza kuralının dışında, yürütmenin başkanı da sayılmaktadır.

3.2. Başkanlık Sistemi (Kuvvetlerin Sert Ayrılığı)

Anavatan İngiltere'nin sınırlı monarşisinden esinlenmiş olan ABD başkanlık sistemi 1787 Anayasasıyla, "sınırlı monarşinin cumhuriyete dönüştürülmüş bir biçimi olarak ortaya çıktı. Şu farkla ki, başkanlık rejiminden monarkın yerine seçimle göreve gelen bir "başkan" öngörülmüştür (Teziç, 1998:418). Başka bir deyişle, başkanlık sistemi parlamenter rejim gibi kendiliğinden doğmuş bir rejim

olarak değil, kuvvetler ayrılığını kurumlaştırmak üzere bilinçli bir biçimde ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 1996:2).

Başkanlık sistemini tanımlarken tek özgün örneği olan ABD'deki sistemi esas aldığımızda, bu sistemin dışındaki tüm başkanlık sistemlerini sapma olarak kabul etmeliyiz. Buna karşılık başkanlık sisteminin parlamenter sistemlerden ayrıldığı noktalardan hareketle yapılacak bir tanım ise başkanlık sisteminin olup olmadığı konusunda yetersiz kalabilir (Uluşahin, 1999:28).

Ş. Gözübüyük, başkanlık sisteminin tanımlayıcı kriterlerini; "halk tarafından seçilen başkanın, yürütme organının tek başına elinde bulundurması ve güçler ayrımı ilkesinin katı bir biçime uygulanması" olarak tanımlamaktadır (Gözübüyük, 2000:34). Başkanlık en ABD örneğini esas alan tanımlardaki kadar dar, ne de parlamenter sistem karşısında başkanlık sistemini tanımlardaki kadar geniş ele alırsak, başkanlık sistemi aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır (Uluşahin, 1999:29).

3.2.1. Başkanın Halk Tarafından Seçilmesi:

Başkanlık sisteminde başkan, devlet ve hükümet başı olarak sabit süre için halkoyuyla seçilir. Bu unsur başkanlık rejiminin zorunlu bir özelliği olarak yürütme organının meşruluk kaynağını tıpkı yasama organı gibi halktan almaktadır (Uluşahin, 1999:31). Başkanın halk tarafından seçilmesi kuvvetler ayrılığına uygun olarak "oluşumda ayrılık" ilkesini gerçekleştirmektedir.

3.2.2. Tek Başlı Bir Yürütme:

Başkanlık sisteminde başkan, yürütmenin tüm yetkilerini elinde bulundurmaktadır. Monarşinin sınırlanması ile parlamenter sistemin oluşturduğu ülkelerde yürütme de kral ve başbakanın oluşan iki başlık mevcuttur. Parlamenter sistemin cumhuriyetler içinde formalaşmasında ise Cumhurbaşkanı veya devlet başkanı ile başbakanın oluşan ikili bir yapı bulunmaktadır.

3.3. Yürütmenin Yasama Güvenine Dayanmaması:

Parlamenter sistemin özelliği, hükümetin parlamento içinden çıkması ve varlığını sürdürebilmesinin parlamentoya bağlı olmasıdır. Bir başka deyişle, Kuvvetlerin sert ayrılığına ve bağımsızlığına dayalı başkanlık rejiminde yürütme ve yasama erkleri arasında hem oluşumda ayrılık yasamanın güvencesine dayanmaması biçiminde değil, kuvvetler ayrılığına uygun olarak her iki organın karşılıklı bağımsızlığını esas alacak biçimde tanımlandığı da görülmektedir. Hiç şüphesiz, başkanın yasamayı fesih yetkisi ile donatılması başkanlık sisteminden önemli bir sapmadır (Uluşahin, 1999:31).

İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemine gelince, devlet başkanı (Lider) dolaylı yoldan - Uzmanlar Meclisi aracılığıyla - halk tarafından seçilmektedir. Anayasanın 107. maddesine göre, "Halkın seçtiği Uzmanlar Meclisi, Liderliğe uygun olan herkes hakkında inceleme ve danışmaya (istişare) başvurur. Bir mercii (müctehidi) liderlik için özel üstünlüğü haiz gördükleri takdirde onu Lider olarak halkoyuna sunarlar." Başkanlık sisteminin diğer özelliği, tek başlı bir yürütmenin olmasıdır. İslam Cumhuriyetinde Cumhurbaşkanı başkanlık sisteminde olduğu gibi yürütme yetkisinin tek sahibi

değildir. Yürütme organı Lider (devlet başkanı) ve Cumhurbaşkanından (hükümet başkanı) oluşmaktadır (AY., m. 60).

Başkanlık sisteminin üçüncü özelliği, yürütmenin yasama güvenine dayanmasıdır. İslam Cumhuriyetinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan yürütme organının meclis karşısında siyasi sorumluluğu var. Anayasanın 122. Maddesine göre "Cumhurbaşkanı, yetki ve ödevleri sınırları içinde Millet ve Meclis karşısında sorumludur (Hatemi, 1980:69). Anayasa göre (m. 89), Meclis gerekli gördüğü konularda Cumhurbaşkanına ve Bakanlar kuruluna veya bakanlardan her birine gensoru yöneltebilir. Meclis, Bakanlar Kuruluna güvenoyu vermediği takdirde, hükümet düşer. Hükümetin düşmesi, Cumhurbaşkanına verdiği güvensizlik oyununun azli için yeterli değildir. Cumhurbaşkanının azli için, meclisin güvensizlik oyunu önce Yargıtay, sonra ise Lider tarafından onaylamalıdır (M. 110/10). Fakat Cumhurbaşkanı meclis tarafından siyasal nedenlerle görevden alınmasa da Cumhurbaşkanının kabinesinin yasama organı tarafından görevden alınması başkanlık sisteminden söz edilmeyeceğini açıkça göstermektedir. Çünkü yürütmenin yasamadan kaynaklanması ve yasamaya dayanması sistemi saf başkanlık sistemi olmaktan çıkarmaktadır (Uluşahin, 1999:163-164).

M. Hashemi ve C. Medeni gibi İran Anayasa hukukçuları, Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halkoyu ile seçildiğinden ve Meclis bakanlara ve hükümete (Bakanlar Kurulu) güvenoyu verdiği için, İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemini yarı-başkanlık yada yarı-parlamente bir sistem olarak nitelendirmektedir (Hashemi, 1999:320). Bu görüşün temelini Anayasadaki birkaç maddeye bağlamaktadırlar.

Yarı başkanlık sisteminin kaynağı Batı Avrupa, en tipik örneği ise Beşinci Fransız Cumhuriyetidir. 1958 Fransız Anayasanın klasik parlamente sisteminden ayrıldığı noktaları şöyle sıralayabiliriz.

- Devlet başkanının bazı işlemleri karşı - imza kuralının dışında tutulması (Özbudun, 1998:302).
- Devlet başkanının, Bakanlar kurulunca kabul edilen kararnameleri onaylama yetkisi. Bu durumda devlet başkanının, yetkisi sadece biçimsel bir imza değil, bir ortak karar yetkisidir.
- Devlet başkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi ile bakanlar kurulunun da parlamento önünde siyasi açıdan sorumluluğunun kaynaştırılması (Teziç, 1998:430). Bir başka deyişle, yarı başkanlık sisteminde, dikkati çeken husus devlet başkanının genel oyla seçilmesi ve hükümetin de parlamento önünde sorumlu olmasıdır. Yarı - başkanlık bazen parlamentonun üstünlüğüne, bazen de devlet başkanının üstünlüğüne dayanır (Gözübüyük, 2000:42).

Beşinci Fransız Cumhuriyetinin yarı-başkanlık hükümet sistemi ile İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemi arasında bazı benzerlikler dikkati çekmektedir. İslam Cumhuriyetinde Lidere ait işlemler karşı imza kuralının dışında tutulmalıdır. Üstelik Lider devlet başkanı olarak doğrudan doğruya halkoyu ile değil, özel bir kurul (Uzmanlar Meclisi) tarafından seçilmektedir (AY. m. 107). Bu durum 1958

Fransız Anayasasında da (Seçiciler Kurulu) öngörülmüştür. Fakat Lideri seçen kurulun üyeleri halk tarafından seçilmeden önce Koruyucu Konsey tarafından seçilir (AY. m. 99). Koruyucu Konseyin üyeleri ise Lider tarafından atanır. İran Anayasası yasama organına karşı yürütme organını ve bu organın başında bulunan Lideri güçlendirilmiştir. İran'da Kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanarak, yarı-başkanlık sistemi aslında Liderin iktidarını meşrulaştıran bir hükümettir.

İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemi, modern anlamından oldukça farklı ve karşılaştırılabilecek bir benzerden (demokratik sistemlerden) uzaktır. İslam Cumhuriyetinin hükümet sistemini anlayabilmek için Anayasayı bir bütün olarak ele almamız gerekir. İslam Cumhuriyeti, toplumun üzerinde örgütlenmiş bir devlet yapısına sahiptir. İslam Cumhuriyetini herhangi bir rejim kategorisine göre sınıflandırmak kolay değildir. Günlük hayatta, ütöpik bir mahiyette olan Şii ideolojisi otoriter sistemlere benzemektedir. Liderliğin idealize edilmiş dine dayalı bütüncül otoritesinin yanı sıra muhalefeti kısmen de olsa kısıtlayan, siyasal hak ve özgürlüklerin daraltılması ve hatta yasak edildiği, Bu gibi sistemlerde seçimler siyasal iktidarı destekleyici niteliktedir.

İslam Cumhuriyetinde yürütme organı iki başlıdır. Lider devlet başkanı Cumhurbaşkanı ise hükümet başkanıdır. (m.113) Liderin yasama ve yargı organıyla ilgili görev ve yetkilerini göz önünde bulundurduğumuzda, bu sistemde üç organda Liderlik Kurumu altında, yürütmede birleştiğini görürüz. Kuvvetlerin yürütmede birleşmesi otoriter bir sisteme neden olmuştur. Bu sistemlerde yasama meclisi varlığını sürdürebilir. Ancak bu meclis, tamamen yürütmeye bağlı olarak hareket etmektedir. İran Anayasasındaki bazı yarı-başkanlık rejiminin unsurları bizi yanıltmamalıdır. Liderin Anayasadaki (m. 110) görev ve yetkilerine baktığımızda İran hükümet sistemine başkancı rejim deyimini de kullanabiliriz. E. Teziç'in de söylediği gibi "Başkancı rejim, sonuçta devlet başkanının siyasi hayatı kendi tekeline almasına yol açan rejim türünü ifade etmektedir" (Teziç, 1998:428). İran'ın hükümet sistemi, yarı-başkanlık rejiminden esinlenen, fakat şeriatın kaynaklanan uygulamalarda yarı - başkanlık rejimine uygun olmayan bir otoriter sistemdir.

Anayasadaki tüm demokratik müesseselere rağmen, Lider devletin en yüksek makamı olarak bütün yetkileri kendinde toplamıştır. Yargı bağımsızlığı tam anlamıyla yoktur. Yargıtay Başkanı⁸ Lider tarafından atanır (m.110/9,10). Lidere bağlı Koruyucu Konsey Meclisinin kanun çıkarma yetkisini anayasaya uygunluğu adına sınırlandırmıştır. (m. 96) Liderlik kurumu ise bu teokratik rejimin en önemli unsurudur.

Bir iktidarın halk tarafından seçilmesi, onun demokratik açıdan meşru olduğu inancını yaratır. Bu durum hükümetin birtakım geniş yetkileri elinde toplamasını kolaylaştırır. Tıpkı 1905'deki

---

⁸ Türkiye'de yargı bağımsızlığı ilkesi doğrultusunda yargıçların ve savcılarının mesleğe kabulleri, atanma ve nakilleri, disiplin ve görevden uzaklaştırma işlemleri "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu" adını taşıyan bir kurulca yapılır.

Meşrutiyet devrimi gibi 1979 devrimi de monarşi rejiminden doğan tıkanıkların aşılması için olsa da, dış baskılara karşı bir tepki olarak da ortaya çıkmıştır.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, mutlak monarşilerin baskı yöntemine karşı, kişi hürriyetlerini güvence altına alarak, temsili rejimin varlığına dayanır. Fakat bu teori çağımızın siyasal rejimleri ile uyumlu görünmektedir. Bunun nedeni ise, bu teorinin ileri sürüldüğü tarihlerde henüz modern anlamdaki siyasal partilerin bulunmayışındadır (bkz. Teziç, 1998:387, 392-93). Demokratik ülkelerde artık yasama, yürütme erkleri arasındaki ayrılık, önemini kaybetmiş ve bunun yerini iktidar muhalefet ayrılığı almıştır.

Fakat bunu unutmamak gerekir ki, kuvvetler ayrılığı ilkesi demokrasinin genel gelişimi içerisinde önemini kaybetmiştir. Demokratik kurumlardan (modern anlamda siyasi partilerden) yoksun ülkelerde kuvvetler ayrılığı ilkesini önemini hala korumaktadır. Fransız devriminin liderlerinden Saint Just'unun Kuvvetler ayrılığı konusundaki sözü, günümüz İran'ında hala geçerlidir. S. Just, bu konuda şöyle diyor; "Zalimler saltanat sürmek için halkı bölüyorlar, siz de eğer hürriyetin saltanat sürmesini istiyorsanız iktidarı bölünüz. (Kapani, 1993:285).

İran anayasasına göre, Cumhurbaşkanı yürütme organının başıdır. Fakat daha önce de söylediğimiz gibi Liderin görev ve yetkilerini göz önünde bulundurduğumuzda, Lider hem yürütmenin başı, hem de devlet başkanı konumundadır. İslam Cumhuriyetinde, Lider sadece sembolik yetkilere sahip bir devlet başkanı makamı değildir.

İslam Cumhuriyetinde, yürütme ve kısmen yasama yetkileri (koruyucu konsey aracılığıyla) Liderde bulunmaktadır. Bu sistemde Lider yürütmenin başında bulunduğu için doğal olarak "kuvvetlerin yürütmede birleşmesi" sonucu ortaya çıkarmaktadır. İslam Cumhuriyetindeki kuvvetler birliği bir otoriter sisteme yada bir başka deyişle teokrasi monarşisine yol açmıştır. İran'daki halk oylaması ve seçimler bu konuda bizi yanıltmamalıdır. Çünkü seçimle gelen ve halkoyuna başvuran birçok diktatör rejimleri tarih örneği olarak verebiliriz. İslam Cumhuriyeti, otoriter bir sistem olarak, toplumdaki etnik / ulusal yapıyı ve siyasal-sosyal farklılıkları kısmen de olsa ihmal ederek tüm sosyal kurumlar üzerinde kendine özgü bir sistem ve bu sisteme dayalı bir iktidar tekeli kurmuştur.

1989'a kadar Cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan, Meclisten güvenoyu aldıktan sonra oluşturduğu kabinenin bakanlarının yine tek tek meclisten güvenoyu aldığı çok partili parlamento hükümeti rejimi niteliği taşıyan İran; 1989'da yapılan Anayasa değişikliği ile hem başbakanlık hem de Dini Liderin Mercî Taklit olma zorunluluğu kaldırılarak başkanlık daha doğrusu "eksik, aksak bir başkanlık" sistemi haline geldi (Sami/Çakır, 2000:36).

İran hükümet sisteminin saf başkanlık sistemi kriterlerinin dışında, fakat başkanlık sistemi ile birlikte uygulanmış olduğu ve bu sistemden saptığı kanaatindeyiz.

4. SONUÇ

İslam Cumhuriyeti, devlet modern kurumlarla donatarak, İslam hükümlerini çağdaş dünyada, uygulamaya çaba göstermektedir. İslam devleti ile Cumhuriyet (dar anlamda) ilkelerini özdeşleşme çabasında görünmektedir. Başta rejimin adı Cumhuriyet olması onu hukuk devletinin içerdiği bazı özelliklere sahipmiş gibi göstermektedir. Örneğin; Parlamento Seçimi ve işleyişi (m. 62), Ulus Egemenliği (m. 56) Kuvvetler Ayrılığı (m. 57), Çok Partili Siyasi Sistem (m. 26) Eşitlik İlkesi (m. 19) vb. Devletin hukuki-siyasi yapısında, cumhuriyet ilkeleri ile dini kurallar arasında kısmen çelişkilerle karşılaşmaktayız. Örneğin Anayasanın 2. maddesinde; İslam Cumhuriyeti tek ilahı (Lailahe illallah) kabul ettiğini ve egemenliğinin Allah'a özgü bulunduğunu belirtiyor. Hâlbuki 51. maddede ise; "Allah insanı toplumsal yazgısına egemen kılmıştır ve bu egemenlik insana özgüdür" diyor.

İslam Cumhuriyeti, kendisinden önce var olan Pehlevi monarşisinin siyasal kurumları üzerinde yükselse de bu kurumların içeriğinin düşünsel ve yapısal dönüşüme uğraması sonucunda ortaya çıkmıştır. Anayasal demokrasi açısından, 1979 devriminden sonra kısmi değişiklikler gerçekleşmiştir. Bütün modern Anayasalarda olduğu gibi İslam Cumhuriyetinin Anayasası da "yönetenler ve yönetilenler" ayrımını yansıtır. Fakat Batı Avrupa demokrasilerinden farklı olarak İslam Cumhuriyetinin anayasasında, yönetenlere daha çok yetkiler verilmiştir.

Hükümet sistemleri yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilere göre tanımlanır. Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerin kuvvetler ayrılığı ilkesi esasında yapılanması ilk başlarda modern devletlerin vazgeçilmez bir ilkesi olmuştur. Kuvvetler ayrılığı kuramı siyasi literatürde üzerinde en fazla tartışılmış ve yazılmış konuların başında gelmektedir. Özellikle Avrupa'da XIX. yy.ın başına kadar, Anayasa hukukçularının yapıtlarının en önemli bölümlerinin temel konusunu kuvvetler ayrılığı kuramı oluşturmaktaydı (Turhan, 1989:3). Günümüzün modern devletlerinde ise, devlet iktidarının etkin biçimde sınırlandırabilmesi, sadece devlet yetkilerinin ve siyasal iktidarın Anayasal planda bölünmesi ile gerçekleşmez.

Fakat kuvvetler ayrılığı ilkesi günümüz demokrasilerinde siyasal partilerin ve sivil toplumların kuruluşların kurulmasından dolayı önemini kaybetmiş olsa da, bu ilke, modern anlamda demokratik bir alt yapıya sahip olmayan İran gibi bir ülke için demokratik sistemin tanımlayıcı kriteri olarak geçerliliğini korumaktadır. Yürütme yetkisinin yanı sıra, devlet egemenliğine dâhil bulunan bütün yetkiler, Devlet Başkanı vasfıyla Liderde (Velayet-i Fakih) toplanması görünüşte bir otoriter sisteme yol açmıştır. Liderin görev ve yetkilerinin kısmen de olsa kısıtlanmasıyla, İran'da bir kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerçekleşmesi mümkün olabilir. Fakat İslam Cumhuriyetinin devlet biçimini belirten Liderlik Kurumu, ülkenin sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel yapısı sonucu ortaya çıkmıştır.

İran'da gerçek demokratikleşmek için katılımcı, insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğünü toplumun tüm kesimlerine eşit ve adil olarak uygulanacak, bir radikal değişimin yapılması gerekir. İran, hem sosyo - ekonomik eşitsizlikler, hem de yakın tarihinde yaşadığı krallık monarşisi ve iç

çatışmalar deneyimleriyle, etnik ayrılıkların ötesinde de derin bölünmeler yaşayan bir ülkedir. Başkanlık sistemi böyle bir bölünmüş ülkeye pek uygun değildir. Başkanlık sisteminde kazanın her şeyi kazandığı bir durum var. Parlamenter sistemler başkanlık sistemine oranla daha uzlaşmacı ve koalisyonlara açık bir yapıya sahiptir. Parlamenter sistemlerde bir parti mutlak çoğunluğu elde etse de diğer partilerin parlamento temsili mümkün olmaktadır. Başkanlık Sisteminin tabiatında diktatörlük var. Her ne kadar kuvvetlerini birbirlerini denetlemesi ve dengelemesi başkanlık sisteminde öngörülse de kuvvetlerin birbirinden tam bağımsız olması durumunda her birinin derebeyleşmesi ihtimali de ortaya çıkabilir.

5. KAYNAKÇA

1. Yavuz, Abadan (1952), Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara.
2. Fireydu, Ademiyet (1976), Meşrutiyetin Ayaklanma İdeolojisi, Payam Yayınevi, Tahran.
3. Shahruh, Ahavi (1990), İran'da Din Ve Siyaset, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
4. Mehmet Ali, Ağaoğulları (1994), "Demokratik Mitosları: Halk - Ulus Egemenliği" A.Ü.SBF Dergisi, C. XLVI, 1-2 Ocak -Haziran, Ankara.
5. Şeref, Gözübüyük (2000) , Anayasa Hukuku, Turhan Kitapevi, Ankara.
6. Hüseyin, Hatemi (1980), (Çeviri), İran İslam Cumhuriyetinin 1979 Anayasası, Çağrı Yayınları, İstanbul.
7. Muhammet, Hashemi (1999), Hukuk-İ Esas-İ Cumhur-İ İslam-İ İran, Cilt II, Dadger Yayınları, Tahran.
8. Münci, Kapani (1993), Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara.
9. Ahmet, Kasrevi (1970), Tarih-İ Meşrutiyet-İ İran, Emirkebir Yayınları, Tahran.
10. Nazim'ül İslam, Kirmani (1982), Tarih-İ Bidari-İ İraniyan, Emirkebir Yayınları, Cilt I. Tahran.
11. Ergün, Özbudun (1998), Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.
12. Cemshid, Salephur (1991), Ferheng-İ Cam-İ Farsi Be Türki, Lale Yayınları, Tebriz.
13. Erdoğan, Teziç (1998), Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.
14. Mehmet, Turhan (1989), Hükümet Sistemleri Ve 1982 Anayasası, Diyarbakır.
15. Nuri, Uluşahin (1999), Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, Yetkin Yayınları, Ankara.
16. Ejder, Yılmaz (1996), Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara.